

ZNANO I NEZNANO U ZADARSKOM SLIKARSTVU

Marija Stagličić

Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije: Slikarstvo, (ur.) Nikola Jakšić, (autori tekstova) Emil Hilje, Radoslav Tomić, Zadar, Zadarska nadbiskupija, 2006., 403 str., ISBN 953-7215-01-6

Dvije godine nakon *Zlatarstva* (Zadar, 2004.), u sklopu velikog projekta obrade umjetničke baštine zadarske nadbiskupije tiskana je i monografija *Slikarstvo*. Knjigu su napisala dva autora podijelivši je u dvije tematske cjeline. Prvu cjelinu, koja seže od 4. do kraja 15. stoljeća, obradio je Emil Hilje, a s pet kataloških jedinica pridružili su mu se Pavuša Vežić (tri starokršćanska mozaika) i Nikola Jakšić (dva glagoljska misala). Druga cjelina, autora Radoslava Tomića, obrađuje umjetnine od kraja 15. do 20. stoljeća. Slično kao u ediciji o zlatarstvu, podnaslov knjige ne podudara se u potpunosti sa sadržajem jer primjeri u katalogu sežu do kraja 19. stoljeća, a iz 20. nema nijednog. Monografija o slikarstvu poštuje zamišljeni model edicije, pa nakon sintetskog teksta svakog autora slijedi kronološki pos-

ložen katalog koji obuhvaća 146 kataloških jedinica.

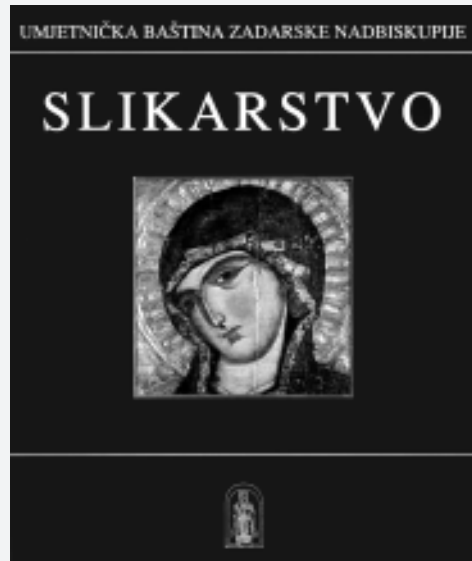
Već se iz dvaju sintetskih tekstova, koji prethode katalogu, vidi različitost sačuvane građe, a u skladu s tim i različiti pristup pojedinog autora. Dok je u srednjovjekovnom razdoblju slikarstvo “nastajalo” u samom gradu, a uvezena djela bila su u manjini, u sačuvanoj baštini novovjekog slikarstva situacija je obrnuta. Stoga se u uvodu Emil Hilje usredotočuje na domaću slikarsku djelatnost, vezanu uz legat građana koje pronalazi u bilježničkim spisima iz bogatog fundusa zadarskog Državnog arhiva. Legati su mahom bili realizirani i govore o imovinskoj moći, ali i stupnju likovne kulture naručitelja. Nažalost, ta se likovna baština kroz vjekove osipala, a

brojna su djela stradala u ratovima tijekom 20. stoljeća. Sintetski tekst o srednjovjekovnom slikarstvu popraćen je s čak 174 bilješke, od kojih neke donose citate izvornih arhivskih podataka, što tekstu daje znanstvenu akribičnost, ali ne umanjuje čitljivost i jasnoću izloženog sadržaja.

U kataloškom dijelu autori donose vrlo iscrpne podatke o svakom pojedinom umjetničkom djelu, prateći kretanje umjetnine od njezina prvog spomena ili narudžbe, navodeći izložbe na kojima je izlagana, citirajući iscrpnu literaturu i donoseći pomni kataloški opis. U svim kataloškim jedinicama nastoji se provesti komparativna analiza unutar dalmatinskog, mediteranskog ili šireg europskog konteksta. Nakon kataloškog dijela slijede engleski prijevodi uvodnih sinteza, potom engleska verzija popisa kataloških jedinica, a na kraju opširni popis literature s preko 200 imena autora, knjiga i kataloga. Još jedino nedostaje indeks djela i autora, koji bi olakšao pretraživanje.

Srednjovjekovno slikarstvo zadarske nadbiskupije, kako u tekstu kaže E. Hilje, predstavlja tek "ostatke ostataka", a uza sve to i dalje predstavlja "najznačajniju cjelinu unutar korpusa hrvatskog srednjovjekovnog slikarstva". Zbog značajnog osipanja te umjetničke baštine ne samo izvan nadbiskupije već i izvan Hrvatske, u katalog knjige uvrštena su i ona djela koja se danas nalaze izvan domovine. U ovom dijelu knjige obrađena je građa od ranokršćanskih mozaika preko romaničkih fresaka, romaničkih i gotičkih iluminacija do romaničkog i gotičkog slikarstva na dasci. Autor ističe posebnost "adriobizantskih" fresaka iz vremena romanike i romaničko-bizantski duh rijetko sačuvanih križeva i slika na

drvu. Općenito upozorava na "adriobizantsku" kulturu u vrijeme romanike te na "adriovenetski" karakter gotičkog slikarstva. Nadalje upućuje na raznorodnost podrijetla i utjecaja u minijaturnom slikarstvu i na veliku disperziju najvrednijih djela po svjetskim muzejima, ističući visoku razinu umijeća srednjovjekovnih zadarskih skriptorija, osobito u benediktinskim samostanima Sv. Krševana i Sv. Marije.

Stoga su u katalogu o srednjovjekovnoj umjetnosti obrađena skoro sva sačuvana djela, pa i ona čije su fotografije sačuvane, a djela su bila uništena u Drugome svjetskom ratu. Na taj način Hilje je nastojao postići cjelovitu sliku stvaralaštva pojedinog slikara ili jednostavno dočarati kulturno-umjetničku razinu naručitelja sakralnih slika na području zadarske nadbiskupije. U kataloškom dijelu nižu se primjeri višekратно obrađivane zadarske srednjovjekovne slikarske baštine u svjetlu najnovijih znanstvenih istraživanja, s podacima o kretanju umjetnina koje se sada nalaze izvan domovine i s bilješkama o restauracija-

ma i sudjelovanju na izložbama u domovini i izvan nje. Kroz svaku katalošku jedinicu "proviruje" dio povijesti grada ili sudbine pojedine crkve, samostana ili bratovštine. Iščitavaju se i razna mišljenja ranijih istraživača te uočavaju poklapanja ili odstupanja od ranijih ocjena i atribucija. Tako su Dujmu Marinovu Vučkoviću uz upitnik pripisane dvije slike Bogorodice s Djetetom, jedna u riznici samostana Sv. Frane, a druga u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti. Za prvu je akademik Ivo Petricioli 1980. "upozorio na problematiku opusa Dujma Vučkovića i Ivana Petrovog" (kat. br. 053). Drugu je sliku Ivana Prijatelj Pavičić 1990. pripisala Ivanu Petrovu iz Milana (kat. br. 052), a autor kataloga opredijelio se za Dujma Vučkovića, iako je ostavio otvorenim daljnje rasprave o autorstvu ovih dviju slika. Hilje je također "hipotetički atribuirao ranom Mantegni" sliku Bogorodice s Djetetom iz samostana Sv. Margarite na Pagu (kat. br. 056), na koju je 1982. upozorio Kruno Prijatelj "dovevši je u vezu s ranorenesansnim padovanskim slikarskim krugom". Hipotetsko atribuiranje crtanih predložaka za izradu vezenog antependija slikaru Menegelu, međutim, izgleda manje uvjerljivo jer bi prema toj postavci realizacija oporuke svećenika Radonje kasnila oko pedeset godina (kat. br. 038).

U atributivnom smislu zanimljiv je onaj dio kataloga koji donosi opus "slikara tkonskog raspela", gdje se uočava pokušaj nove metode u rješenju atributivnih problema u najčešće anonimnom srednjovjekovnom slikarstvu. U procesu analize toga značajnog gotičkog opusa iščitavaju se dva različita pristupa oblikovanju atributivnih cjelina. S jedne je strane cjelina opusa nepoznatog majstora, koju čini "život" slika nastao istraživačkim radom Ive Petriciolija. S druge je strane "virtualni život"

slikara Menegela Ivanova de Canalisa, kojeg je strpljivim arhivskim radom "oživio" autor E. Hilje i pripisao mu spomenuti opus (1999.). Na temelju brojnih arhivskih podataka niknuo je "virtualni svijet" slikara Menegela koji je četrdeset godina živio i djelovao u Zadru. Arhivska istraživanja snažno upućuju na autorstvo majstora Menegela, koliko god njegova "virtualnost" izgledala nespojiva s konkretnom materijom slika. Naime, nedostaje opipljivi dokaz njegova autorstva: potpis, narudžba baš te slike ili nešto slično. Međutim, u današnjoj kulturi kompjutorskih podataka i virtualnih svjetova Menegelo je prihvatljivo i logično rješenje dugotrajnog atributivnog upitnika, što upućuje na metodološki novo razmišljanje i tumačenje neriješenih zadataka.

Radoslav Tomić obrađuje novovjeko razdoblje u kojem je Zadar punih tristo godina bio u sastavu Mletačke Republike, a istovremeno na udaru turskih osvajača, te su često samo grad i otočki dio bili slobodno područje nadbiskupije. Gubitak autonomije, stoljetno ratovanje i kasnije priključenje austrijskoj carevini stvorilo je sasvim drugačije preduvjete za razvoj sakralnog slikarstva od onih u srednjovjekovnom razdoblju. S obzirom na građu i stupanj njezine istraženosti R. Tomić drugačije je pristupio obradi: usredotočio se na komparativnu metodu rasvjetljavajući u uvodu stanje slikarstva na području Mletačke Republike, iz čijeg su kruga u novovjeku Dalmaciju stizala poneka vrijedna, ali i ona manje atraktivna djela i doseljavali se pojedini slikari.

Kataloški dio donosi tek izbor radova iz ukupnog fundusa, bilo da je riječ o poznatom autoru (G.B.A. Pitteri, A. Zuccaro, G. Miani) ili su to djela nepoznatih baroknih majstora na

zadarskim otocima (Silba) ili pak slike pohranjene u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti. Među obrađenim kataloškim brojevima nekoliko je slika prvi put objavljeno, a jedna od njih i atribuirana (kat. br. 096, 120, 134, 139). Uz tek objavljene slike ima dosta kataloških brojeva u kojima se obrađuju neatribuirana djela. Sve to upućuje na stupanj istraženosti, odnosno neistraženosti tog brojčano velikog fundusa, čija kvaliteta opada kako se bliži 20. stoljeće. Stoga je svaka kataloška jedinica mala rasprava u granicama dostupne literature i komparativnog materijala, kako bi se barem okvirno smjestile slike nepoznatih autora, a znanstveno bolje utemeljile one poznatih.

Tako se prva Tomićeva kataloška jedinica, koja obrađuje sliku Lazzara Bastianija s kraja 15. stoljeća (kat. br. 071), proteže na šest stranica, budući da se autor osvrće na sve rasprave počevši od one slikara V. Poireta iz 1844., preko I. Kukuljevića, G. Sabalicha, G. Fiocca, A. Venturija, A. Dudana, G. Praga i drugih, zatim I. Petriciolija, I. Prijatelj Pavičić sve do opata A. Matanića koji se opet vraća na "starije, Kukuljevićevo tumačenje". Autor iznosi i razna mišljenja o datiranju slike, a sam se hipotetski odlučio za vrijeme oko 1487. godine. Ovako temeljito i opširno obrađena kataloška jedinica namijenjena je prvenstveno stručnjacima, što se nastavlja i u većini ostalih prikaza.

U zanosu posla autor je ponegdje dao previše mjesta detaljima i zanimljivostima, što se ne uklapa u karakter kataloške jedinice koji bi trebao biti bliži enciklopedijskom izla-

ganju. Tako se čini suvišno, iako zanimljivo, doznati nešto više o obitelji Grisogono-Bortolazzi (kat. br. 089) ili pročitati dva slična citata (jedan na talijanskom i drugi na hrvatskom jeziku) koji nam dočaravaju "pozadinu" nastanka portreta biskupa Ivana Dominika Stratika (kat. br. 135). S druge strane, zbog još uvijek slabe istraženosti slikarstva 19. stoljeća autor je propustio spomenuti sliku Rođenja Marijina u župnoj crkvi u Selinama u kataloškoj jedinici o G. Mianiju (kat. br. 139).

Treba istaknuti da je R. Tomić uza svu neistraženost i veliku količinu raznorodnih slika ostvario homogeni, sintetski prikaz u kojem obrađene slike zadarske nadbiskupije smješta u europsko, poglavito šire venecijansko umjetničko izvorište, odakle su naručene slike stizale. Ovom knjigom, kao i svojim dosadašnjim istraživanjima, autor doprinosi pronalaženju djela manje poznatih venecijanskih slikara koji su veći dio svog opusa ostavili upravo u dalmatinskim gradovima (G. B. Augusti Pitteri), a isto tako utvrđivanju autorstva renomiranih slikara kao što su Paolo Paganini, Gregorio Lazzarini i dr.

Knjiga *Slikarstvo*, iz serije *Umjetnička baština zadarske nadbiskupije*, nije samo sjajan pregled bogatog umjetničkog blaga, opremljen izvrsnim fotografijama Živka Bačića. Ona je poželjan udžbenik za studente, ali i više od toga; ona potiče na raspravu i daljnje razmišljanje, a za buduće istraživače nezaobilazan je kamen temeljac, bogat podacima, komparacijama i literaturom.